

Ph. M. Bosscher, *De Koninklijke marine in de tweede wereldoorlog*, II (Franeker: T. Wever, 1986, 675 blz., ISBN 90 6135 372 6).

In dit deel van zijn standaardwerk over de Koninklijke marine in de tweede wereldoorlog beschrijft Bosscher de verrichtingen van de Koninklijke marine in de Indische archipel tot 8 maart 1942, de dag waarop de Nederlanders zich aan de Japanners moesten overgeven. De eerste veertig bladzijden handelen over de tijd voorafgaande aan het uitbreken van de vijandelijkheden waarin, na een korte schets van de betrekkingen tussen Nederland en Japan sinds 1600, het interbellum uitgebreid aan de orde komt.

Helder zet de auteur uiteen waarom eind augustus 1939 voor Nederlands-Indië een slechts gedeeltelijke mobilisatie werd afgekondigd. Een algemene mobilisatie van de Europese dienstplichtigen zou namelijk de Indische samenleving te zeer ontregeld hebben. Door de bezetting van Nederland kwam de personeelsvoorziening van de Koninklijke marine in Nederlands-Indië in grote problemen. Tijdens de mobilisatieperiode bleek bovendien dat niet voldoende oorlogsmaterieel kon worden aangeschaft. Een en ander leidde er toe dat de vloot niet voldoende bemand en onvoldoende was uitgerust. Een ander manco zou blijken te zijn dat er geen oefeningen in geallieerd verband plaats vonden. Vice-admiraal C. E. L. Helfrich die eind 1939 de bekwame commandant zeemacht H. Ferwerda opvolgde, wordt door Bosscher positief beoordeeld. Toch waren ten aanzien van Helfrich wat vraagtekens op zijn plaats geweest. Helfrich was een voorstander van het voeren van een offensieve verdediging en legde daarmee zijn vloot in de waagschaal. De gevolgen van dit beleid, dat weliswaar de 'eer' redde, waren desastreus. Een meer kritische benadering van deze vlootvoogd was zeker op zijn plaats geweest.

Het feitelijk optreden van de vloot krijgt natuurlijk veel aandacht. Zo wordt recht gedaan aan de Nederlandse onderzeeboten, waarvan de bemanningen moed en bekwaamheid aan de dag legden.

Hoofdstuk IX, getiteld 'Met de rug tegen de muur' behandelt de strijd om Java welke van 28 februari tot 8 maart 1942 werd gevoerd. Een centrale plaats wordt ingenomen door de slag in de Javazee.

In het laatste hoofdstuk gaat de schrijver in op het aandeel van de marine in de strijd te land. Zijn conclusie hierover is: 'Het lijkt mij evident dat het Marinebataljon zich goed van zijn taak heeft gekwetend en dat het, vergeleken met de meeste andere onderdelen die bij de verdediging van Oost-Java waren betrokken, in zeer opvallende mate heeft blij gegeven van hoog moreel en hechte saamhorigheid' (316).

In zijn epiloog stelt Bosscher dat te weinig is geprofiteerd 'van de in de strijd tegen Duitsland geleerde lessen'. Het is jammer dat hij deze opmerking niet nader heeft uitgewerkt, want mij althans ontgaat de betekenis van deze bewering.

Na de tekst van 352 bladzijden volgen 13 kaarten, waarop met name de verschillende fasen van de slag in de Javazee vakkundig zijn gereconstrueerd. De uitvoering van de kaarten is echter minder fraai en het *opus magnum* van Bosscher had beter verdiend.

Zeer waardevol zijn de bijlagen die niet alleen de gegevens over de walorganisatie van de Koninklijke marine in Nederlands-Indië en de varende en vliegende eenheden aldaar gedurende de periode december 1941 -maart 1942 geven, maar ook inzicht verschaffen in de sterkte van de Japanse zee- en landstrijdkrachten.

De bladzijden 405-420 bevatten de verwijzingen naar de geraadpleegde bronnen en de bestaande literatuur. Zij getuigen van de grote belesenheid en de kennis van zaken van de auteur. Over de ruim 200 bladzijden noten vallen enkele kritische opmerkingen te maken. Het notenapparaat

is zo uitgebreid dat de vraag zich opdringt of beperking niet aan te raden was geweest. Kenmerkend zijn de noten bij hoofdstuk I. Voor de geschiedenis van Japan raadpleegde de auteur drie werken, hetgeen hem een vijftigtal noten opleverde. Een merkwaardig voorbeeld van 'overdone' is noot 2 op pagina 33. Wanneer de lezer deze opzoekt op pagina 435, leest hij de onthullende tekst 'Aldaar', waarmee naar de vorige noot wordt verwezen.

Het is mij niet duidelijk waarom de namen van personen genoemd in de bijlagen niet in de index van persoonsnamen zijn opgenomen.

Dit boek van Bosscher zal op langere termijn door maritieme historici vaak geraadpleegd worden. Het bevat immers zoveel informatie dat men het niet mag veronachtzamen. Als vlot leesbaar werk voor het brede publiek lijkt het mij niet bedoeld te zijn.

C. M. Schulten

J. Zwaan, e. a., *Oorlog en verzet in Nederlands-Indië 1941-1949 en de voorlichting aan de naoorlogse generaties* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1989,80 blz., f29,90, ISBN 90 6707 216 8).

De geschiedenis van het voormalige Nederlands-Indië in de periode vanaf de Japanse inval in 1941 tot de soevereiniteitsoverdracht in 1949 heeft tot op heden weinig aandacht in de onderwijsprogramma's gekregen. Onbekend maakt onbemind. Deze ervaring bracht drie Indische organisaties en het Algemeen pedagogisch studiecentrum ertoe om op 7 december (!) 1988 een symposium te organiseren met als doel, ten eerste, dit onderwerp onder de aandacht te brengen van historici/docenten en, ten tweede, de gangbare, eurocentrische geschiedschrijving over de tweede wereldoorlog te corrigeren en aan te vullen. Een ambitieuze opzet. Het hier besproken boek is de schriftelijke neerslag van het symposium.

De drie historische artikelen zijn zeer verschillend van toon en kwaliteit. J. Zwaan geeft een ongenueanceerd, uit 1945 stammend beeld van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië: 'De blauwdruk voor het gebouw dat later Republiek Indonesië zou gaan heten, was al getekend in Tokio, lang voor de Japanse legers Nederlands-Indië veroverden' (8). P. M. H. Groen, die de historische artikelen van kanttekeningen voorziet, verwijst deze visie terecht naar de prullenmand. Het betoog van Zwaan steekt schril af tegen de evenwichtige overzichtsartikelen van C. A. Heshusius en J. J. P. de Jong over respectievelijk de militaire en de politieke component van het Nederlands-Indonesisch conflict in 1945-1949. Drie mensen uit het onderwijs, ten slotte, gaan in op de vragen waarom de geschiedenis van Nederlands-Indië nauwelijks in de lessen wordt onderwezen en hoe in deze situatie een verandering ten goede zou kunnen worden gebracht.

Met uitzondering van het artikel van Zwaan is het boek een goede eerste kennismaking met het onderwerp en kan daarom voor historici en leerkrachten van nut zijn. Zeer korte literatuuropgaven helpen hen verder op weg. Toch vrees ik dat veel leerkrachten na lezing met de praktische vraag blijven zitten wat zij met deze kennis in hun lessen kunnen doen. De 'vertaling' naar het onderwijsveld wordt namelijk niet gemaakt. Hiermee wordt de overbelaste leerkrachten geen dienst bewezen.

J. Hoffenaar